

Author: Katona, Vilmos
Affiliation: Independent researcher
Title: ON A LEGENDARY PATH
Citation: Metszet, Vol 15, No 5 (2024), pp 46-51
<https://doi.org/10.33268/Met.2024.5.5>

Received: 10 August 2024

Accepted: 03 September 2024

Published: 7 October 2024

**BENCZÚR PALACE RESTORATION,
BENCZÚRFALVA, HUNGARY; ARCHITECTS: VIKTOR
SZENTKUTI, MARICA HORVÁTH, REGINA PETHŐ,
KINGA SÁMSON and BALÁZS ZSOLDOS**

Following the second world war numerous rural palaces fell into disrepair, changed use on a regular basis, or were simply left to ruin. The main problem being maintenance of the building's external shell. At this palace the idea of restoring the building fabric is just the first step. Now the building has a carefully restored roof, walls and floors the path to a better future can begin, but it is still important to remember the colourful history too!

01

EGY LEGENDA NYOMÁBAN

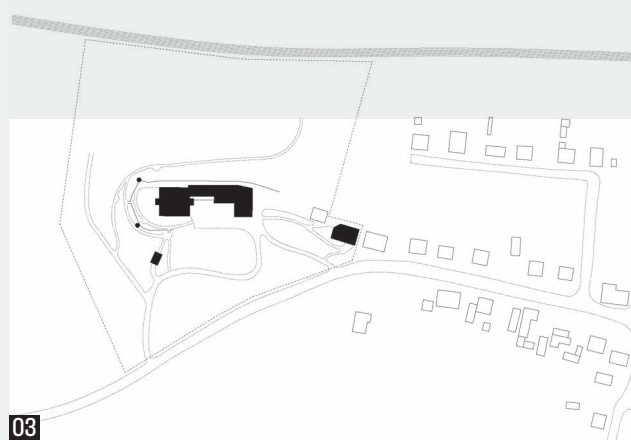
A BENCZÚR-KASTÉLY FELÚJÍTÁSA | *BENCZÚRFALVA*

A Szécsénytől északkeletre található Benczúrfalvát egykor Dolány néven ismerték. A település gazdag történelmi múltra tekint vissza, egészen az Árpád-kor végéig. Első ismert birtokosa a Drágffy család volt, majd 1321-től, Károly Róbert király nagylelkű adományának köszönhetően, a Szécsényi uradalom része lett. Azonban az 1552-es török hadjárat során Dolányt teljesen elpusztították, és évszázadoknak kellett eltelnie ahhoz, hogy a település új életre keljen a 18. században.*

—A falu későbbi története sem kevésbé izgalmas. Az újratelepítés után több nemesi család is birtokolta, köztük a Wattayak. Az ő nevükhöz fűződik a 19. században épült kastély. Ez az úri lakhely nem csupán egyszerű vidéki kúria volt, hanem egy pompás épületegyüttes, amelynek részei a különböző korok stílusjegyeit tükrözték. Bár az északi kastélyépület három homlokzatából mára csak kettő maradt fenn, ezek is jól őrzik a múlt emlékeit. Az épületek között a 19. század második felében egy összekötő szárny épült, amely régen az északi kastélyt kapcsolta össze a déli melléképülettel.

02

03

- 01-02 A földszintes kúria rizalitos fogadóhomlokzata barokk portával és kortárs verandával
 03 Helyszínrajz

ÉPÍTÉS | ARCHITECT

**Szentkúti Viktor, Horváth Marica, Pethó Regina,
 Sámson Kinga, Zsoldos Balázs**

FOTÓ | PHOTO
 Batár Zsolt

SZERZŐ | AUTHOR
 Katona Vilmos

—A kastély történetének legérdekesebb fejezete akkor kezdődött, amikor 1900 körül Benczúr Gyula, a híres magyar festőművész birtokába került. Benczúr Gyula neve nem csupán a magyar művészettörténetben, hanem európai szinten is jól ismert, hiszen ő volt a 19. század egyik legkiválóbb portréfestője. Ám élete alkonyán Benczúr mégis inkább a vidéki elvonultságra vágyott. Műtermét egy korábbi magtárból alakították át, amely 1912-re készült el. A festő gyakran töltötte itt a nyári hónapokat. A világban ekkor már az avantgárd kezdett utat törni magának, de ő megmaradt a kastély csendjében, és a természet közelsége inspirálta alkotásait. Idős éveiben új stílussal, a plein air festéssel [1] kísérletezett, amelyhez a kastély kiváló környezetet biztosított. Utolsó alkotása is a kastélydombot szegélyező bástyák egyikéről készült, amelynek háttérében jól látszik az akkor még mezőként elterülő völgy. Benczúr 1920-ban halt meg. A faluban

temették el, és a helyiek az ő tiszteletére nevezték el a települést Benczúrfalvának.

—A kastély a második világháború után jelentős változásokon ment keresztül. A főépület több funkciót is ellátott: volt lakás, iskola, tanácsháza és művelődési ház is. Az épület sorsa akkor fordult különösre, amikor id. Szabó István faszobrász, [2] aki később az egyik kastélyszárny lakója lett, birtokba vette Benczúr műtermét is. A többi épület, amelyeket valaha az élet pezsgése töltött meg, ezek után hosszú évekig üresen állt.

—Máig egy parkosított domb tetején fészkel a kastély. Az U alakú, földszintes épület három fő részből áll, amelyek különböző történelmi korszakok építészeti jegyeit tükrözik. A legrégebbi rész, a barokk szárny az északnyugati oldalon található. Négyzet alakú alaprajzát két rizalit teszi imponánssá. Ezt a barokk részt egy kisebb szárny köti össze az L alaprajzú délnyugati kiszolgálóépülettel, mely

01
 02
 03

04

- 04 Magányos bástya a megerősített támfalon. Benczúr László utolsó plein air festményének témája
- 05 Alaprajz
- 06 Fogyasztóterasz az északi oldalon
- 07 A nyílászárók rekonstrukciójához Benczúr korabeli enteriőrfotói szolgáltak referenciaanyagként
- 08 Keresztmetszet a kiállítóteren át
- 09 Axonometrikus modell északi nézőpontból

05

alatt két kisebb pince is helyet kapott. Az épület előtt valamikor elegáns oldalfolyosó húzódott, amelyet sajnos az 1980-as években lebontottak.

—A kastélypark délkeleti sarkában található a műterem, amely egy közel 100 négyzetméteres, földszintes ház. Az épület lemetszett téglalap alaprajzon emelkedő tömege és díszes előtetővel fedett bejárata ma is tiszteletet kölcsönöz, ám kissé mélabús látvány. Az épület tetejét manzárdtető koronázza, amely harmonizál a kastély kevert stílusjegyeivel. A műterem egykor Benczúr alkotásainak születési helye volt. Ma inkább csöndes szentély, ahol a géniuszra magunkban megemlékezhetünk.

—Az M Építész Iroda 2017 nyarán kezdett dolgozni a kastély felújítási tervén. Az épületegyüttes, amely dús

05

növényzetű parkjában emelkedett, akkor már üresen és leromlott állapotban állt a dombtetőn. A kutatási eredményekből kirajzolódott a kastély gazdag múltja, kezdve a barokk kortól, folytatva Benczúr Gyula családjának történetével, Szabó István szobrászművész munkásságával, végül a közösségi és kulturális használat különböző szakaszaival egészen az elhanyagolt állapotig.

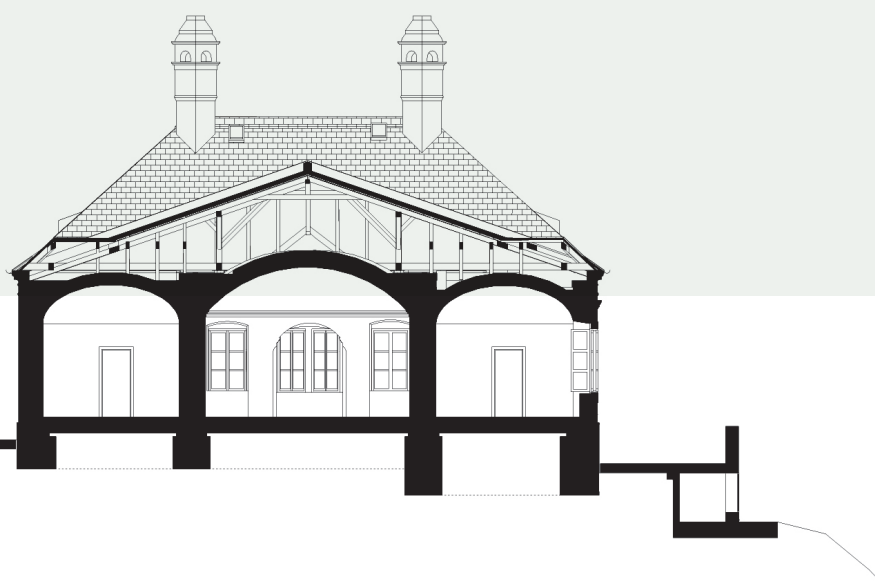
—A kastély felújítására vállalkozó építészeknek nemcsak a kastély fizikai épületét mint megoldandó problémát kellett látniuk maguk előtt. Ha a munkának így fogtak volna hozzá, abból egy megoldott probléma születhetett volna ugyan, de valódi építészet nem. [3] Utóbbtól a hely szelleme elválaszthatatlan, [4] amely itt nemcsak a táj és az építészettörténeti korok elemeiből, hanem Benczúr

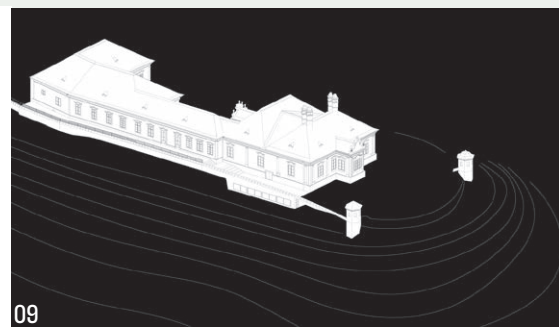
06

07

08

09

élettörténetéből és emlékezetéből is táplálkozik. Aki arra vágyik, hogy megértse Benczúrt egyszerű emberként, nemcsak a művészettörténészek szemüvegén át, annak el kell látogatnia Benczúrfalvára. Erre a szubjektív „szellemidézésre” vállalkoztak az építészek, és vállalkozott – sikeresen – a kastélyban berendezett életműkiállítás kurátora. Hogy mi a siker titka, az ebben az esetben is megfoghatatlan, mélyen gyökerezik a magyar tájban és sorsban, és csak a személyes ottlét során érthető meg. [5] Annyi tudható ebből a titokból, hogy a Benczúr által kedvelt ösvények a kertben és a kastély támfala mentén az utolsó bástyáig ma is bejárhatók.

—Az elsődleges mérnöki feladat épp ennek a karakteres és titokzatos támfalnak a helyreállítása volt. Ez

04
07

a körülbelül kilencven méter hosszú védmű a kúriaépület völgyre néző meredek rézsűjének tetején húzódik, részben követve egy korábbi, már összeomlott támfal vonalát. Az új szerkezet statikai szempontból egyben tartja a kastélydombot, de rejtve modern gépészeti kültéri egységek is helyet kaptak benne.

—Ugyanilyen, ha nem jelentősebb feladat volt a barokk eredetű portikuszos épületrész helyreállítása, beleértve a kivételes faanyagból készült fedélszék rekonstrukcióját, a páros kémények visszaállítását, valamint a fennmaradt stukkók és falfestések restaurálását. Ebben a szárnyban kapott helyet a kiállítótér. Felmerült a Benczúr-korabeli veranda újjáépítésének igénye is, de mivel az eredeti állapotról hiányoztak a pontos adatok, a tervezők kortárs

09
08

10

- 10 A kastély családi szárnyának tágas középső terme. A falsíkból kiugró fülke a barokk porta tömegét egyensúlyozza ki a nyugati oldalon
 11 Modern előtér idézi fel a 19. századi veranda nyújtott arányait

nyelvezettel fogalmazták újra az épületrészt. A vendégek fogadására alkalmas bejárati előcsarnok kellően visszafogott lett, így az oromzatos barokk porta a kontraszt miatt talán még jobban érvényesül, mint új korában. Ez az elem már a megérkezés pillanatában bevonzza és a kellő irányba tereli a látogatók tekintetét. A bejáratot tehát nem kell keresgélni – nagy szó ez az egysíkúság (építészeti) korszakában.

—A belépést követően rövid úton a kávézó terébe juthatunk. Az épület felújítása során itt új térkapcsolatokat alakítottak ki: a támfal tetején elhelyezkedő fogyasztóterasz kilátást biztosít a völgyre, míg az újjáélesztett veranda a délnyugati belső udvar felé nyílik. Az épület másik részében foglalkoztatótereket és kiszolgálóirodákat alakítottak ki, míg az összekötő szárnyat vendéglátó térként hasznosították. Az építészeti rekonstrukció a kiállítóhelyiségben is hiteles, a térrendszer pedig némi kompromisszum árán megfelel annak, ami használata idején a kastélyt jellemezte. Mindez persze nem jelenti azt, hogy a kastély berendezése korhű, hiszen a belső térből javarészt csak a falak maradtak meg, noha a nyílászárók rekonstrukciójához Benczúr korabeli enteriőrfotói szolgáltak

11

06

11

referenciaanyagként. A kivitelezés részeként a parkot és a kerti építményeket, a kapuépületet, a kis bástyákat és a szaletlit is rekonstruálták a tervezők, egyedül a műterem maradt ki ebből a folyamatból.

—A jövő a megkezdett felújítás folytatását kívánja, de az eddig elvégzett munka sem csupán a falak és tetők helyreállításáról szólt. Arról is, hogy a jelenkor szerény eszközei megőrizzék és újjáélesszék Benczúrfalva különleges atmoszféráját. A kastélyban tett látogatás így részint egy építészeti örökség felfedezését jelenti, részint pedig egy időben tett utazást, ahol Benczúr Gyula művészete és a hely története együtt mesélnek a történelem továbbéléséről. Az építészek és kurátorok közös erőfeszítése nyomán Benczúrfalva ismét a művészet és a történelem találkozási pontjává vált, amely új, személyes felfedezésekre csábítja az oda látogatókat. A hely meghálálja a rá fordított időt, hiszen az itt tapasztalt élmény szöges ellentétben áll a Nemzeti Galériában látható festőóriás imázsával, és könnyen megtörténhet, hogy az emberi arcvonásokat az utókor értékeesebbeknek tartja majd a művészeti ideáloknál.

11

* Az épületről Juan Cabello, Feld István és László Csaba készített építéstörténeti tudományos dokumentációt.

IRODALOM / REFERENCES

- [1] Réti, István: *A nagybányai művésztelep*, Vince Kiadó, Budapest 2021.
- [2] Peák, Ildikó (ed): *Id. Szabó István szobrászművész (1903-1992): Életmű-katalógus a Nógrádi Történeti Múzeum kiállításához*, NTM, Salgótarján 1993.
- [3] Végh, Dániel: „Az építészet lényege a problémamegoldás”, *A Szív* [online] 2024 április, hozzáférhető: <https://jezsuitakiado.hu/cikkek/az-epiteszet-lenyege-a-problemamegoldas/#more-16984> [utolsó belépés 2024-08-10].
- [4] Katona, Vilmos: „A kritikai regionalizmus negyven évének elméleti összefoglalása nemzetközi és hazai nézőpontból”, *Építés-Építészettudomány*, Vol 51, No 3-4, pp 321-344.
- [5] Hamvas, Béla: *Az öt géniusz földje*, Medio, Debrecen 2021.

ÉPÍTETTŐ: NÖF Nemzeti Örökségvédelmi Fejlesztési Nonprofit Kft. | GENERÁLTERVEZŐ: M Építész Iroda | ÉPÍTÉS (KÚRIAÉPÜLET): Szentkúti Viktor | ÉPÍTÉS TERVEZŐK: Horváth Marica, Pethő Regina, Sámson Kinga, Zsoldos Balázs | LÁTVÁNYTERVEK: Vörös Tamás DLA | TARTÓSZERKEZET: Dr. Armuth Miklós, K. Theisler Katalin | ÉPÜLETGÉPÉSZET: Almási Zsolt, Kurunczi György | ÉPÜLETVILLAGOSSÁG: Zentai Csaba, Bosch Gyula | VILÁGÍTÁSTERVEZÉS: Kralicsek László, Szekeres Tímea | TŰZVÉDELEM: Dr. Gombik Károly, Gombik Boglárka | REHABILITÁCIÓS SZAKKONZULENS: Pandula András | FALDIAGNOSZTIKA, ÉPÜLETSZERKEZETTAN: Kakasy László | TALAJMECHANIKA: Dr. Móczár Balázs PhD | ÉPÍTÉSTÖRTÉNET: Dr. Bozóki Lajos | KŐRESTAURÁTOR: Egri Hunor | FARESTAURÁTOR: Bottyán Anikó | FÉMRESTAURÁTOR: Nagy Melinda | FESTMÉNY RESTAURÁTOR: Mulasicsné Nagy Éva, Seres András, Váli Zsuzsánna, Tóth Alexandra | FAANYAGVÉDELEM: Dr. Horváth Norbert PhD | TÁJÉPÍTÉS TERVEZŐ (KÚRIAKERT): Németh Zita | TÁJÉPÍTÉS TERVEZŐTÁRS: Klagyivik Mária | KERTI SZALETLI: Máté Zsuzsanna | MŰSZAKI ELLENŐR: EUROUT Kft. | GENERÁLKIVITELEZÉS: Belvárosi Építő Kft.